

№91
2019

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

П 78 **Проблеми освіти:** збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – Вип. 91. – 270 с.

Збірник наукових праць, присвячений актуальним проблемам вищої освіти в умовах євроінтеграційних освітніх змін. У збірнику представлено теоретико-методологічні засади формування творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця у закладах вищої освіти; проблеми актуалізації і розвитку духовно-моральної особистості; інноваційні підходи до професійної підготовки компетентних фахівців; напрями вдосконалення змісту та методів підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх учителів на концептуальних засадах «Нової української школи».

Для широкого кола освітян, науковців, усіх, хто цікавиться інноваційними технологіями в освіті.

Збірник входить до Переліку наукових фахових видань України (Наказ МОН від 24.10.2017 № 1413), в яких можуть бути опубліковані результати дисертаційних робіт у галузі педагогіки на здобуття ступенів доктора наук, кандидата наук та доктора філософії.

Головний редактор: Завалевський Ю. І., д-р пед. наук, професор.

Редакційна колегія:

Гончарова Н.О. – канд. пед. наук; Дубасенюк О.А. – д-р пед. наук, професор, почесний академік НАПН України; Євтух М.Б. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Ельбрехт О. М. – д-р пед. наук, доцент; Жалдак М. І. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Ївженко Ю. В. – канд. пед. наук (відповідальний секретар); Клокар Н. І. – д-р пед. наук, професор; Кремінський Б.Г. – д-р пед. наук, доцент; Луговий В. І. д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України, перший віце-президент НАПН України; Леута О. І. – д-р філос.наук, професор; Ляшенко О. І. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Олійник В. В. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Польштуржискі Йозеф – доктор хабілітований, доцент, професор Варшавського університету (Полоцьк, Польща); Прокопенко І. Ф. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Радкевич В. О. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Сафонов Ю. М. – д-р екон. наук, професор (заступник головного редактора); Удалова О. Ю. – канд. пед. наук, доцент; Чайковський А. С. – д-р істор. наук, професор.

Відповідальні за випуск: Вознюк О. В., – д-р пед. наук, доцент; Ївженко Ю. В. – канд. пед. наук; Мороз М. О. – канд. пед. наук.

Адреса редколегії: 03035, Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, каб. 319, тел: (044) 248-23-09, E-mail: p_education@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 22200 – 12100ПР від 08 липня 2016 року.

*Рекомендовано до друку Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
(протокол № 3 від 27 березня 2019)*

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються.

4. Formuvannya informatsiinoi kultury uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Formulary Informational Cultures of Scientists Educational Institutions]: naukovo-metodychni rekomendatsii, 2005. ANP Ukrainy, DNPB im. V. O. Sukhomlynsko. Kyiv.
5. Vasiianovych H. P. Pedagogichna etyka [Pedagogical Ethics]: Navch.-metod. posib. Lviv: «Norma», 2005.
6. Balovsiak N. V. Do problemy vyznachennia struktury profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia [The problem of determining the structure of professional competence of a specialist]. Profesiina ta moralna kultura v pedahohichnii systemi: zb. nauk. pr. Kharkiv-Luhansk: Styl Izdat, 2004. S. 6-14.
7. Ignoshev B. M. Professionalnaya mobilnost uchitelya: organizatsionno-pedagogicheskii aspekt [Professional teacher mobility: organizational and pedagogical aspect]. Izvestiya Uralskogo gosudarstvennogo universiteta, 1998. № 56. S. 34.

Колісник І. В. Медиакультура сучасного вчителя: від теорії до практики

В статті розглядається проблема розвитку медиакультури учителів в процесі підвищення кваліфікації. Аналіз наукової літератури по проблемі дозволив виявити, що в наше время розвиток медиакультури людини являється важливим фактором успішності її професійної діяльності. Медиакультура знаходиться в тісній взаємозв'язку з розвитком ключових професійних компетенцій фахівців. Саме тому одним з шляхів рішення актуалізованого питання є впровадження спеціального процесу розвитку медиакультури педагогів в закладах післядипломної освіти.

Ключові слова: медиакультура вчителя, інформаційне суспільство, підвищення кваліфікації, післядипломне педагогічне формування.

Колісник І. В. Media culture of a modern teacher: from theory to practice

The article deals with the problem of developing the media culture in the teachers in postgraduate pedagogical education institutions. The urgency of the material outlined in the article lies in the changes as for the requirements for the professional activities of the teachers in the conditions of information society. The modernization of the education process actualizes the issue of the development of media culture in the teachers. It has been established that the use of methods of information and communication technologies creates favorable conditions for raising the level of teachers' media culture, which manifests itself in the ability of the teachers to orient themselves in information space, to receive information from different sources as well as the ability to operate it. One of the ways of solving the current problem is the purposeful development of the media culture of teachers in postgraduate educational institutions through the introduction of a special course «Media culture of the teacher» that provides updating of media knowledge (representations, timing, facts reflecting media systems), improvement of media skills (implementation of media education activities on the basis of media knowledge) and media skills (implementation of media education at the level of automated actions) of educational workers. It is noted that the use of information and communication technologies is based on the individualization of education process in cooperative activity within a whole educational process. Under these conditions, every post-graduate student of the courses is involved in active, personally oriented activity. The information resources stimulate the professional development of the teachers and motivate them for continuing education. These resources are not only the means of forming critical thinking and developing creative abilities in the teachers, but also the means of stimulating the desire for self-education, self-improvement and aspiration for renewal of knowledge.

Keywords: media culture of the teacher, information society, advanced training, postgraduate pedagogical education.

УДК 378.011.3-051:008

Л. В. Колісник,
викладач кафедри спеціальної освіти
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань)
kolisnyk_liuda@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-2536-6829

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТА ВИЩОЇ ШКОЛИ

В статті на основі власного та передового педагогічного досвіду автор розкриває роль професійної культури педагога (педагогічного такту, загальної культури в умовах навчально-виховного процесу) в становленні педагогічної майстерності майбутнього педагога; визначає психологічні та педагогічні умови розвитку педагогічного такту, принципи педагогічного такту, складові педагогічної культури, риси особистості виховного педагога, а також апробовані правила поведінки в конфліктних ситуаціях. Автор у викладенні основного матеріалу ділиться досвідом впровадження найбільш ефективних засобів впливу на особистість, які сприяють розвитку педагогічного такту та становлення педагогічної майстерності майбутнього педагога.

Ключові слова: педагогічний такт, тактовність, риси особистості, професійна культура, етичні правила, педагогічні принципи, інтеграція, гуманізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Вихід України в європейський простір, стрімкі освітянські перетворення, інтеграція, глобалізація, гуманізація навчального процесу в сучасних навчальних закладах вимагають від команди фахівців з галузі педагогічної освіти глибокого опанування спеціальними методами та інноваційними технологіями роботи, високої досконалості педагогічну майстерність та професійну педагогічну культуру в умовах освітнього процесу.

На виконання Закону України «Про освіту», у 2018 році затверджено Концепцію розвитку педагогічної освіти, метою якої визначено випереджаючу модернізацію педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей професійного та особистісного розвитку педагогів [1].

Тисячі професій народжуються і вмирають. Але живуть і до цього часу найдавніші з них – хлібороб, будівельника, лікаря, вчителя. Та серед цих вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним лишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною. У школі все починається з учителя. І хоча результати навчання і виховання учнів залежать від трьох чинників: хто навчає, кого навчають, як навчають, – важко сказати, що найважливіше. Безумовно, величезною у справі виховання є роль учителя, його особистості [2: 10].

Правильна поведінка педагога – це обов'язковий і найголовніший компонент його професійної майстерності. Звичайно, культурна поведінка потрібна і робітникам, й інженерам, і художникам – всі вони в прямій залежності між деталлю машини, проектом будинку чи художньою картиною і поведінкою їх творців немає. А успіх роботи педагога безпосередньо залежить від його поведінки. Вона не компенсується іншими компонентами майстерності педагога, це – основний засіб впливу на учнів.

В кожній професії є щось особливе, що відрізняє від інших професій. У педагога це особливо проявляється в педагогічному такті (професійній культурі), загальноприйнятій культурі, розумно організованій системі співробітництва. Педагогіка співробітництва – це вміння педагога створити такі умови навчання і виховання, щоб вихованець почуває себе легко і вільно, довіряє, довіряється, захоплюється поведінкою і манерами свого педагога, прийомами й методами навчання, без почуття страху і з задоволенням іде на співробітництво.

Під педагогічною культурою розуміється ступінь досконалості в опануванні педагогічною діяльністю, досягнутий рівень розвитку особистості людини як викладача. Педагогічна культура є специфічним проявом загальної культури в умовах навчально-виховного процесу.

Останні освітянські документи й сучасна молодь вимагають новітніх підходів у навчанні та вихованні. Сучасний педагог – це фахівець з великим і активним запасом найрізноманітніших засобів впливу на особистість та колектив; здатністю швидко і правильно реагувати на вчинки вихованців (особливо у складних випадках порушеннях дисципліни, в гострих конфліктних ситуаціях).

Педагогічний такт – моральна якість педагога, частина його майстерності. Педагогічний такт – це тільки якість педагога – повагу, любов до дітей, а й вміння вибрати правильний підхід до виховання, тактично-виховальний, дійовий засіб впливу. Педагогічний такт не засвоюється шляхом навчання, запам'ятовування тренування. Він є наслідком творчості вчителя, показником гнучкості його розуму. Педагогічний такт педагога теж саме, що голос для співака, слух для музиканта [3:90].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Питання професійної культури педагога (педагогічного такту, загальної культури в умовах навчально-виховного процесу) піднімав педагог минулого, так і педагог сучасності.

Позиції видатних педагогів минулого, починаючи з Я. А. Коменського і закінчуючи В.О. Сухомлинським і А. С. Макаренком сходяться в тому, що дитину вони вбачали не просто як об'єкт виховання, а в першу чергу – особистість.

Якісно новий етап у розвитку етики та питань педагогічної моралі ми знаходимо в працях В. О. Сухомлинського. Ним неодноразово підкреслювалося, що навчання – це насамперед живі моральні відносини між педагогом і дітьми. Він вважав, що педагог повинен бути: тактовним, доброзичливим, культурним, висококультурним; вміти виховувати словом його красою і силою; володіти високою культурою мови; бути демократичним і справедливим; мати високе почуття людської гідності; постійно працювати над морального удосконалення.

А. С. Макаренко суть правильного виховання вбачав у створенні методу, який давав би можливість кожній окремій особистості розвивати свої здібності, зберегти свою індивідуальність, йти вперед по лінії своїх задатків. Для нього діти – живі життя і життя чудові. Тому потрібно поважати їх людську гідність.

В. О. Сухомлинський у своїх працях: «Батьківська педагогіка», «Серце віддаю дітям», «Слово учителя», «Про виховання», піднімав питання культури педагогічної праці, педагогічного такту, якості якостей педагога-творця.

Значний внесок у розробку теоретичних і практичних питань педагогічної моралі, вивчення рівня моральної свідомості вчителя, пошук шляхів удосконалювання моральних відносин у педагогічному колективі, використання різноманітних засобів впливу на особистість та колектив ми знаходимо у працях Ю. Н. Гамбарова, Н. В. Кузьміна, Ю. П. Азарова та інших.

І.О. Зязюн у своїх працях висвітлював сутність, природу і складники педагогічної майстерності вчителя. Розкривав шляхи опанування її секретами.

У своїх працях «Про педагогічний такт учителя», «З чого починається педагогічна майстерність», «О такте и искусство» І. О. Синиця розкриває поради як установити і постійно підтримувати з вихованцями діловий та дружній контакт, як поводити себе в різних складних та конфліктних ситуаціях, як виховувати в учнів почуття власної людської гідності та бережне ставлення до гідності кожної іншої людини, а також розкриває сутність педагогічного такту і педагогічної майстерності, умови опанування педагогічним тактом, необхідні засоби впливу на учнів.

Значна, незважаючи на численність наукових напрацювань що до професійної культури педагога як основи опанування педагогічної майстерності студента вищої школи, залишаються недостатньо вивченими педагогічні й педагогічні умови, які сприяють розвитку педагогічного такту, принципи педагогічного такту, педагогічної культури, правила поведінки в конфліктних ситуаціях, як педагога так і дітей у світлі психологічного проекту про булінг.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, **мету публікації** ми вбачаємо у визначенні найбільш ефективних засобів впливу на особистість, психологічних та педагогічних умов, які сприяють розвитку професійної культури педагога (педагогічного такту, загальної культури в умовах навчально-виховного процесу) та опанування педагогічної майстерності майбутнього педагога.

Вклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до завдань дослідження було вивчено і впроваджено в навчально-виховний процес складові педагогічної культури, принципи педагогічного такту, психологічні й педагогічні умови, які сприяють розвитку педагогічного такту педагога, незалежно від його індивідуальних особливостей та апробовані правила поведінки в конфліктних ситуаціях.

Емпіричним досвідом доведено, що особистий приклад викладача залишає слід у молодих людей на все життя. Саме культурність і висока моральність роблять викладача особистістю. Викладач повинен мати гостре почуття істинно нового вміння «вдивлятися у майбутнє», готувати своїх вихованців до життя у майбутньому світі.

Складовими педагогічної культури є: педагогічна спрямованість (система специфічних професійно-педагогічних стосунків, поглядів і переконань); психолого-педагогічна ерудиція; інтелігентність, гармонія внутрішніх інтелектуальних і моральних якостей; сучасне педагогічне мислення; педагогічна майстерність та спрямованість у педагогічній діяльності; вміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку роботу; постійна спрямованість на самоудосконалення [4:60].

Специфічною складовою частиною педагогічної майстерності є педагогічний такт, тобто здатність педагога в різних випадках знати міру у взаєминах з тими, хто навчається, розв'язувати будь-які питання, домагаючись при цьому позитивних результатів у навчанні й вихованні. Педагогічний такт – почуття доцільної міри у застосуванні засобів педагогічного впливу. Він проявляється в умінні педагога поводитися належним чином, вислухоувати і переконливо розмовляти з вихованцями, поважати їхню гідність, створити розумні й педагогічні вимоги.

Основою педагогічного такту педагога є високий рівень спеціальної й наукової підготовки, любов до роботи, розуміння її інтересів, культура поведінки та бездоганний авторитет педагога.

Принципи педагогічного такту: гуманістична спрямованість впливу педагога; підхід до вихованців з педагогічною гіпотезою; оперття на позитивне у вихованця; єдність вимоги й поваги до вихованця; принцип обережності збереження власної гідності, зміцнення свого педагогічного авторитету; піклування про фізичне і психічне здоров'я вихованця [2: 307].

Психологічні й педагогічні умови, які сприяють розвитку педагогічного такту педагога, незалежно від його індивідуальних особливостей [3: 92,93]:

1. Володіння різноманітними засобами впливу на дітей: довір'ям, справедливістю, витримкою, заохоченням, спостережливістю, уважністю, брискими гумору, дотепністю.

2. Врахування індивідуальних особливостей своїх вихованців, рівня розвитку та рівня сприймання. Індивідуальний підхід до вихованців є однією з основних передумов тактовності вчителя. Тактовний педагог повинен знати, що діти дошкільного віку, учні молодших класів розгублюються і гірше відповідають тоді, коли вчитель мовчить і ніяк не виявляє свого відношення до їх відповіді, а учні середніх і особливо старших класів, нервують, коли їх перебивають, не дають висловити думку до кінця. Важливо також знати, що з різними типами темпераментів потрібен різний тон в розмові (з флегматиком – твердий, з холериком – м'який, з меланхоліком – м'який). Чим краще педагог буде знати особливості своїх учнів, тим менше буде проявлятися нетактовності у відносинах з ними.

3. Наявність у педагога психологічних знань, основ моралі, основ етики, уміння бачити моральну суть у поведінках вихованців.

4. Любити дітей, показувати свою любов.

5. Вміти орієнтуватися та вирішувати любі конфліктні ситуації. Вибирати доцільні способи поведінки.

6. Розвивати комунікативні, креативні, організаторські, перспективні здібності, динамізм, оптимістичне ставлення, саморегуляцію та інші.

7. Проявляти педагогічний такт на заняттях з дітьми: поважати почуття гідності дитини, бачити в кожному з них творчу особистість, підтримувати їхнє прагнення до самовдосконалення; поєднувати розумну

вимогливість із глибокою повагою і довірою; повинна бути природність і простота спілкування, що не допускає фамільярності, панібратства, запобігання перед тими хто навчається; щирість тону, серйозність, натягнутості, казенної сухості й холодності; використання пауз після постановки запитання, вміння висловлювати розпорядження, вказівки та навіть прохання без упрощування і зрозумілості; іронія та гумор, глузливості; такт при оцінці неправильних відповідей, підбадьорювання та схвалення вдалої діяльності; при оцінці недопустимих дій, своєчасна реакція на провину, інтонаційна виразність мови педагога. Вміння вольове насичення (без крикливості); при покараннях дотримуватися коректних форм впливу – без дикції, насмішок, що принижують, образ, дріб'язкових причіпок, довгого моралізування [4: 67]

8. Тактовність педагога при відповідях на запитаннях: твердість, впевненість і прямота відповідей; правильність відповіді; уміння перевести відповіді на запитання у вільний обмін думками, у дискусію; точної відповіді в образній формі; виявлення мужності у разі неможливості дати відповідь негайно, у випадку неготовності відповісти на запитання негайно обіцяти дати відповідь на наступний день; рішуче відповісти на запитання не за темою; уміння своєчасно передбачати характер можливих запитань вихованців і готувати відповіді [1: 68].

Майбутнім педагогам слід пам'ятати про те, що в педагогічній діяльності можуть виникати конфлікти невідповідності позицій педагога і вихованця. Педагогу не слід боятися конфлікту. Потрібно опанувати технологію поведінки в конфліктних ситуаціях. Найважливішою передумовою неприступності педагога в конфліктній ситуації є педагогічний такт учителя [2: 128].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Прикінцеві діагностичні зразки дозволяють стверджувати, що ефективність міцних контактів з вихованцями залежить від широти знань педагога. Слід вміти оцінювати свою поведінку, керувати собою, своїми емоціями поважати дітей, їх індивідуальність, розуміти дитину, підтримувати її позитивні сторони. Молодий педагог повинен вміти показувати свої слабкі сторони, бути спостережливим, розуміти емоційний стан дитини, вірно його тлумачити; контактувати з дітьми (постійні бесіди); зменшувати складні вимоги, хвалити при всіх, гудити на одинці, не жалітися на дітей, не ставити багато претензій, вести цікаві розмови з дітьми, більше нести радості в сім'ю дитини.

Досконало володіти педагогічним тактом – це означає глибше проникнути в специфіку своєї професії, підвищити загальний рівень навчально-виховної роботи сучасної вищої школи. Педагогічний такт в діяльності педагога мусить стати предметом спеціального вивчення і дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» (№ 776 від 16 липня 2018 року) [Електронний ресурс] / <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [доступ: 21.01.2019]
2. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
3. Колісник Л. В. Педагогічний такт – основа формування педагогічної майстерності студента вищої школи // Психолого-педагогічні проблеми вищої школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – Випуск 35. – 287 с.
4. Беседіна Л. М. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методична робота в навчальних закладах / Л. М. Беседіна, О. І. Сторубльов, – К. : Логос, 2009. – 203 с.
5. Синица И. Е. Педагогический такт и мастерство учителя / И. Е. Синица. – М. : Педагогика, 1983. – 247 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi rozvytku pedahohichnoyi osvity» (№ 776 vid 16 lypnya 2018 roku) [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On Approval of the Concept of Pedagogical Education Development»] (No. 776 dated July 16, 2018) [Elektronnyi resurs] / <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [dostup: 21.01.2019]
2. Zyazyun I. A. Pedahohichna maysternist' [Pedagogical skill] / I. A. Zyazyun. – K. : Vyshchashkola, 2004. – 422 s.
3. Kolisnyk L. V. Pedahohichnyy takt – osnova formuvannya pedahohichnoyi maysternosti studenta visshy shcholy [Pedagogical tact - the basis of the formation of the pedagogical skill of a student of a higher school] / [red. kol. : Pobirchenko N. S. (gol. red.) ta inshi]. – Uman': PP Zhovtyy, 2010. – Vypusk 35. – 287 s.
4. Byesyedina L. M. Pedahohichna maysternist', aktyvni metody navchannya ta metodychna robota v navchalnykh zakladakh [Pedagogical skills, active methods of teaching and methodical work in educational institutions] / L. M. Byesyedina, O. I. Storubl'ov, – K. : Lohos, 2009. – 203 s.
5. Synytsa Y. E. Pedahohichesky takt y maysterstvo uchytelya [Pedagogical tact and mastery of the teacher] / Y. E. Synytsa. – M. : Pedahohyka, 1983. – 247 s.

Колесник Л. В. Профессиональная культура педагога – основа формирования мастерства студента высшей школы